

Jonge bosuilen

De bosuil in de Amsterdamse Waterleidingduinen

Vader Fred en zoon Henk Jan Koning doen al meer dan 50 jaar veldonderzoek aan bosuilen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Zij kennen vrijwel alle uilen daar. De laatste tien jaar is het aantal broedparen daar sterk gedaald. Wat zijn mogelijke oorzaken?

Tekst: Fred & Henk Jan Koning
Foto's: Fred Koning

Het eerste broedpaar bosuilen vestigde zich in 1961 in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Daarna kwamen er steeds meer bij tot begin jaren tachtig de stand min of stabiliseerde rond de 25-30 paar. De laatste tien jaar daalde hun aantal echter sterk en nu vinden we tussen de 10 en 14 paar. De jaarlijkse sterfte onder de broedpopulatie was zo'n 15-20%. Tegenwoordig is de populatie steeds meer afhankelijk van immigratie.

Honkvast

Bosuilen zijn standvogels en zeer plaatstrouw. Eenmaal gesetteld blijven

ze de rest van hun leven min of meer op dezelfde plek wonen. Ze verdedigen hun territorium tegenover soortgenoten. Wanneer in de herfst nieuwkomers zich proberen te vestigen, laait de strijd op en worden grenzen (her)bevestigd. Door 's nachts langs de randen van hun gebied te roepen maken de uilen kenbaar wat ze bezitten.

De beste territoria liggen in de bosrijke binnenduinen. Eiken en beuken zorgen daar voor veel voedsel voor hun prooidieren, veelal muizen. De meer open terreinen bevatten minder prooien en de stukken bos liggen verder uit elkaar. Daar kost het veel meer moeite om aan voldoende voedsel te komen.

Nestkasten en boomholtes

Voor het broeden gebruiken bosuilen holen. Holle bomen zijn echter schaars in de AWD omdat de meeste bomen te jong zijn. Sommige paren losten dit op door onder takken op de grond of in konijnenholen te broeden. In 1963 besloten we nestkasten op te hangen en inmiddels hangen er tegen de veertig. Telkens als een paar zich ergens vestigde, verschaften wij een nestkast. De meeste bosuilen gebruiken deze, maar toch broedt ook jaarlijks 10 tot 20 % in boomholten.

Maandelijks rondes

Niet alleen vormen nestkasten geschikte broedplaatsen, ze geven ons ook de kans om gegevens te verzamelen. Vanaf oktober tot en met mei maken wij maandelijks rondes langs alle kasten, met uitzondering van de periode dat ze eieren leggen om verstoring te voorkomen. De vangsten variëren sterk. Hoewel een dag lang met een driedelige ladder langs 40 kasten sjouwen zonder een uil te vangen erg demotiverend is, blijft het toch spannend.

Elk seizoen weer is het een verrassing welke uilen er nog leven, wie met wie gaat en hoeveel nieuwkomers er zijn. Soms vangen we andere dieren, zoals marters en holenduiven. Ook verzamelen we prooiresten uit de kasten.

Zo geven de nestkasten ons inzicht in de voedselkeuze, vestiging, overleving, partnerkeuze en voortplanting van de uilen.

Voedsel: liefst bosmuizen

Met het uitpluizen van braakballen en het doorzoeken van nestbodems hebben we meer dan 10.000 prooien gedetermineerd. Bosuilen eten kevers, wormen, kikkers, muizen en spitsmuizen, ratten, jonge konijntjes en vogels tot de grootte van een duif. In de AWD zijn bosmuizen hun belangrijkste prooidieren. Als muizen schaars worden, schakelen ze over op alternatieven. Vroeger vormden jonge konijntjes in het voorjaar een belangrijke voedselbron. Maar door de achteruitgang van het konijn en door concurrentie van vossen, haviken, buizerds en marters is het konijn vrijwel uit hun dieet verdwenen.

Soms een jaartje overslaan

Bosuilen beginnen al vroeg in het jaar met het leggen van eieren, in voedselrijke jaren eerder (halverwege februari) dan in voedselarme jaren (begin maart). De legselgrootte varieert tussen de twee en zes eieren, afhankelijk van het aandeel bosmuizen. Lang niet alle paren broeden elk jaar; vrouwtjes die in een te slechte conditie zijn, slaan een jaartje over. In

Bosmuis

Foto: Saxifraga-Rudmer Zwerver

zeer voedselarme jaren kan zo wel 90% van de uilen afzien van broeden. Toch is dat geen probleem voor hun voortbestaan, omdat ze behoorlijk oud kunnen worden. De gemiddelde leeftijd schommelt rond de 6-7 jaar, sommige worden met gemak meer dan 10 jaar. Wij kenden zelfs twee uilen die 18 jaar werden.

Mislukte nesten

Van alle broedpogingen is slechts de helft succesvol, per nest vliegen gemiddeld 2,3 jongen uit. Voedsel-schaarste, verstoring en predatie kunnen leiden tot het verlaten van eieren of sterven van jongen. In de jaren tachtig en negentig veroverden

Volwassen bosuil

Vader en zoon in actie.
Foto: Edwin Giesbers

kauwen veel nestkasten op de uilen, waardoor die hun eieren verlieten. Twee volwassen uilen kwamen zelfs daarbij om. Tegenwoordig vormt de boommarter de grootste bedreiging. Lang niet altijd kunnen wij de oorzaak van het mislukken van een nest achterhalen.

Jonge bosuilen verlaten na ongeveer een maand het nest. Ze kunnen dan nog niet vliegen en zijn bijzonder kwetsbaar. Marters, haviken en buizerds horen ze wanneer ze in de schemering om voedsel bedelen. Op de grond vormen vossen een bedreiging. In twee buitenlandse studies overleefden 92 % en 61 % de eerste maanden niet. Wij hebben de indruk dat dit in de AWD hetzelfde is, met name na de komst van de havik en vervolgens de boommarter.

Zwerven

Bosuilen stoppen met het voeren van hun jongen als die zo'n drie maanden oud zijn. Dan gaan deze op zoek naar een eigen territorium en partner. Bosuilen zwerven in hun eerste en soms een deel van hun tweede jaar, redelijk in de buurt van hun geboorteplek. Af en toe vangen we zo'n jonge uil in een nestkast van een vaste bewoner, tot hij een kast vindt waar hij kan blijven.

Van de bijna duizend jongen die we geringd hebben, is bijna een kwart terug gemeld. De gemiddelde afstand tussen ring- en vindplaats bedroeg slechts 4,4 km. De vogel die het verst gekomen was, werd dood aangetroffen in een seinkast (geëlektrocuteerd) op Amsterdam Centraal Station, 23 km van zijn geboorteplaats. Gevaren zijn plekken om te schuilen en verkeer wanneer ze in wegbermen naar voedsel zoeken.

Verhuizen en nieuwe partner

Eenmaal gevestigd verhuist 80 % van de volwassen uilen nooit meer. De weinigen die dat wel doen, verhuizen

alleen naar betere, naastgelegen, vrijgekomen territoria. Verhuizingen kunnen nog op hoge leeftijd plaats vinden. Zo hadden we een vrouwtje dat in een relatief arm territorium broedde en daar slechts drie jongen grootbracht in tien jaar. Nadat haar partner gestorven was, verhuisde ze naar de binnenduinrand. Hier bracht zij met een nieuwe partner in de laatste drie jaar van haar leven nog tien jongen groot. Bij verhuizingen worden vaak nieuwe relaties aangegaan. Hierdoor verslijten sommige uilen meerdere partners. Ook vervangen een buurman of buurvrouw gestorven partners, die zelf vaak een partner achterlaat. Het territorium waar je woont lijkt belangrijker dan het in stand houden van je relatie als je bosuil bent.

Voor- en nadelen

De laatste jaren vonden veel ingrepen plaats in de AWD. In het kader van Life+ en PAS is er veel gekapt, zijn

grote delen geplagd en intensief begraasd, en zijn veel bosbodems omgewerkt. Deze ingrepen hebben mogelijk een negatief effect gehad op de prooidieren van de bosuilen. Samen met de boommarter heeft dit waarschijnlijk een belangrijke rol gespeeld in de achteruitgang van de bosuil in de AWD. Voor de bosuil vrezen wij de nieuwe plannen waarbij weer veel gekapt zal worden. Bij natuurbeheer geldt: "elk voordeel heb zijn nadeel". We hopen dat het gebied in de toekomst meer rust krijgt. •

Fred Koning inventariseert roofvogels en uilen in de AWD vanaf 1957, inmiddels met zijn zoon Henk Jan. Het meest houden zij zich bezig met bosuilen.